

”De två sjalarna”

En analys av sjalen som politiskt verktyg i Argentina

Abstract

This study examines the use of the handkerchief and its political meaning in an Argentinean context. The objects of study are the white handkerchief that characterizes the Madres de la Plaza de Mayo and the green one used by the “Marea Verde” movement. The political significance of the handkerchief is mapped through a discourse analysis and based on discourse theory, it is analyzed whether and how the handkerchief can be understood as a tool for discursive resistance and/ or as a tool for memory(re)construction. The study concludes that the white handkerchief, by challenging both the former military regime's discourse of history and, after the dissolution of the dictatorship, the state's discourse of impunity, can be interpreted as a discursive tool for resistance. The green handkerchief can also be understood as such a tool, since it challenges the discourse expressed by advocates of abortion criminalization. The white handkerchief can also be interpreted as a tool for memory(re)construction. The green handkerchief can, by an intertextual interpretation, be understood to reproduce the discourses that the white handkerchief articulates. Thus, the green handkerchief reconstructs the memory of the military dictatorship and the disappeared as victims of state terrorism.

Nyckelord: La Marea Verde, Madres de la Plaza de Mayo, discourse analysis, resistance, memory

Antal ord: 9842

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Introduktion.....	1
1.2	Syfte och frågeställning.....	3
1.3	Tidigare forskning.....	3
1.4	Mitt bidrag och studiens relevans.....	4
2	Teoretiskt ramverk.....	6
2.1	Diskursteori: centrala begrepp och verktyg.....	6
2.1.1	Diskursteoretiska utgångspunkter.....	6
2.1.2	Vad är en diskurs?.....	6
2.1.3	Hegemoni, antagonism och utestängningsmekanismer.....	7
2.1.4	Politik, diskurs, makt och kunskap.....	8
2.1.5	Historia och kollektiva minnen och dess koppling till diskurs.....	8
2.1.6	Diskurs och intertextualitet.....	9
3	Metod och material.....	11
3.1	Diskursanalys som metod.....	11
3.2	Analytiska redskap.....	12
3.2.1	Sjalen som ett verktyg för diskursivt motstånd.....	12
3.2.2	Sjalen som ett verktyg för minnes(re)konstruktion.....	12
3.3	Material.....	13
3.4	Kritiska reflektioner.....	13
3.4.1	Vetenskapsfilosofiska utgångspunkter.....	13
3.4.2	Intersubjektivitet.....	14
3.4.3	Forskarens roll.....	14
4	Analys.....	16
4.1	Den vita sjalen, ett verktyg för diskursivt motstånd och minnes(re)konstruktion.....	16
4.1.1	Så började det vita sjalanvändandet.....	16
4.1.2	Vart är våra barn?.....	17
4.1.3	Galningarna av Plaza del Mayo.....	17
4.1.4	Den vita sjalen utmanar statens historiediskurs.....	17
4.1.5	Den vita sjalens diskurs utökas.....	18
4.1.6	Den vita sjalens diskurs utmanar statens försoningsstrategier.....	19
4.1.7	Den vita sjalen i samtidens Argentina.....	20
4.1.8	Den vita sjalen, ett verktyg för minnes(re)konstruktion.....	22
4.2	Den gröna sjalen, ett verktyg för motstånd och minnesrekonstruktion.....	24
4.2.1	Starten för det gröna sjalanvändandet.....	24
4.2.2	Den gröna sjalens diskurs.....	25
4.2.3	Den gröna sjalens diskurs utmanar abortkriminaliseringen.....	26

4.2.4	Den gröna sjalen, ett verktyg för diskursreproducering och minnesrekonstruktion.....	27
5	Avslutande diskussion	30
6	Referenser.....	33

1 Inledning

1.1 Introduktion

Just nu bränns hijaber i den iranska frihetsrevolutionen. Kvinna, liv, frihet har blivit slagorden för den kamp som det iranska folket för mot regimen. Revolutionen startade och fick spridning på grund av Masha Aminis död. Det finns uppgifter som talar för att hon arresterades och misshandlades till döds av sedlighetspolisen till följd av att hon inte bar sin hijab på ett korrekt sätt (Minorsson, 2022). Att bränna sin hijab kan ses som en politisk handling liksom det kan ses som en politisk handling av regimen att tvinga kvinnorna bära hijab.

På många sätt associeras sjalbärande till en religiös praktik men faktum är att sjalar både varit och är politiska verktyg utan direkta konnotationer till religion. Regleringar om sjalbärande har förekommit i olika kulturella kontexter under tusentals år. Sjalen var före 1800-talet exempelvis en symbol för social status och att bära sjal sågs som ett privilegium. Bland romarna var sjalens funktion dels att separera kvinnor från män, dels att skilja hedervärda kvinnor som antingen var gifta eller hade släktskap till fria män från slavar och prostituerade som var förbjudna att bära sjal. Under kolonialismen såg kolonialmakterna sjalen som ett visuellt uttryck för förtryck och kunde med det argumentet hävda att kvinnornas underordnade position var ett bevis för de lokala kulturernas underlägsenhet (Almila, 2017, s.4–5).

Sjalanvändande är, vilket exemplen ovan visar, ett globalt fenomen och en ytterst framstående social praktik (ibid, s.18). Sjalen verkar på många sätt delta i en global diskursiv kamp, dess symbolik och politiska uttryck är inte givet. Vad sjalen utgör en symbol för och vad den bidrar till för meningsskapande verkar vara beroende av kontext.

Ett aktuellt fall där sjalanvändandet saknar tydliga religiösa konnotationer men där sjalen associeras till olika politiska ställningstaganden är i Argentina. Sjalar har i landet används av olika sociala rörelser och i demonstrationer för att driva fram politiska förändringar. Bland annat var förekomsten av gröna sjalar frekvent vid demonstrationer för abortlegaliseringen som skedde i landet år 2020. De allra flesta anhängare av rörelsen som ville driva igenom en legalisering bar under demonstrationerna en grön sjal med texten: ”Nationell kampanj för rätten till laglig säker och gratis abort”. Praktiken att bära den gröna sjalen som ett ställningstagande

för abortlegalisering har spridit sig över kontinenten och i Latinamerika talar man nu om en grön abortlegaliseringsvåg (Muzi, 2018). Svenska politiker däribland Alice Bah Kunkke har också burit den gröna sjalen, detta som svar på Polens abortförbud, för att visa sin ståndpunkt och ta ställning mot konservativa krafter som inskränker kvinnors och hbtqi-personers rättigheter globalt (Miljöpartiet, 2022).

Det omfattande sjalanvändandet i Argentina, främst i form av den gröna sjalen härstammar från rörelsen Madres de la Plaza del Mayo. Madres de la Plaza de Mayo var en rörelse som bildades till följd av deras barns försvinnanden under den senaste militärdiktaturen i Argentina som varade mellan 1976–1983. Mödrarna har sedan 1976 samlats på torget Plaza del Mayo framför regeringsbyggnaden i Buenos Aires för att protestera mot och synliggöra försvinnandena. Som identitetsmarkör har kvinnorna använt vita sjalar och den vita sjalen har blivit en symbol för rörelsen och den kamp de fört (Argentina.gob.ar, 2022).

Att den gröna sjalen är ett arv av den vita och att det finns analogier mellan den gröna och den vita sjalen kan illustrationen ”De två sjalarna” av Mariana Baizán ses antyda. Illustrationen har sedan den blivit viral 2017 i samband med den 24 mars som är nationell helgdag för minne, sanning och rättvisa, syns på T-shirtar, klistermärken, graffitimålningar mm. (Felitti och Ramírez Morales, 2020).

...AHORA... Y SIEMPRE...

Illustrationen "De två sjalarna" av Mariana Baizán (Felitti och Ramírez Morales, 2020, s.125)

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att undersöka sjalen som politiskt verktyg i Argentina. Detta görs med utgångspunkt i ett diskursteoretiskt ramverk. För att kunna göra denna analys krävs också en redogörelse för hur den vita respektive gröna sjalen använts/ används. Frågeställningen som tas som utgångspunkt för studien är:

Hur har den gröna och vita sjalen använts i Argentina och hur kan dess politiska betydelse förstås?

1.3 Tidigare forskning

Vilken politisk betydelse som inbegrips i sjal användandet i Argentina har tidigare undersökts i ett antal studier. Barros och Quintana analyserar sjalen som politisk artefakt. De tolkar den gröna och vita sjalan främst som ett feministiskt verktyg. Författarna menar att mammorna i Madres de la Plaza de Mayo, genom att visa sig på torget med de vita sjalarna, blev synliga i

de offentliga på ett annat sätt än tidigare. De intog torget, en politisk sfär och utmanade på detta sätt föreställningar om traditionella könsroller där kvinnans position var i hemmet. (På samma sätt intog La Marea Verde i kampen för abortlegalisering torget och blev med de gröna sjalarna synliga i det offentliga). Vidare beskriver författarna hur Madres de la Plaza de Mayo genom sina sjalbärande protester på torget utmanade föreställningar om kärnfamiljen. Detta eftersom de refererade till varandra som systrar och dessutom till de försvunna som våra försvunna barn och barnbarn. På detta sätt, menar Barros och Quintana, denaturaliserades de band som byggde på att man som familj delade samma blod och mammorna konstruerade i stället sitt moderskap och systerskap som politiska band. Mammorna konstruerade således nya sätt att vara mamma och familj. Författarnas tolkning av den gröna sjalen är att denna inbegriper den vita sjalens symbolik om att främja mänskliga rättigheter men att den gröna sjalens narrativ utvidgats till att omfatta ojämlikheter mellan könen och sexuella och reproduktiva rättigheter. Vidare menar dem att den vita sjalen är en symbol för liv då mammorna på torget när de bar sjalarna krävde att återfå sina barn vid liv. Eftersom kampanjen för abortlegaliseringen i Argentina innehöll frasen: ”laglig abort för att inte dö”, kan den gröna sjalen också ses anspela på att vara en symbol för liv (Barros och Quintana, 2020).

Valladares (2021) har undersökt kläders roll i protester och specifikt den gröna sjalen som användes flitigt vid protesterna för abortlegalisering i Argentina. Valladares pekar på att det finns en koppling mellan den gröna och den vita sjalen som användes av Madres de la Plaza de Mayo. Den gröna sjalen valdes som symbol för kampen för abortlegalisering just eftersom den vita sjalen som använts i mammornas kamp varit mycket framgångsrik i att driva igenom politiska förändringar. Studien konstaterar också att båda sjalarna relaterar till motstånd mot statligt inskränkande i rätten till och från moderskap. Mammorna på torget protesterade mot att staten berövade dem moderskap medan La Marea Verde kämpade för rätten att kunna välja bort moderskap (Valladares, 2021, s.220–221). Detta görs även av Felitti och Ramírez Morales (2020) som skriver att sjalen, såväl den vita som den gröna, kan tolkas som ett motstånd mot påtvingat moderskap och de hänvisar då till de förlossningar som döttrar till de demonstrerade mammorna tvingades genomgå på militärregimens fängslager.

1.4 Mitt bidrag och studiens relevans

Ovanstående studier påvisar att det finns en tydlig länk mellan den vita och gröna sjalen. Tyngdpunkten i studierna ligger i att motivera på vilka sätt sjalen fungerat och fungerar som feministiskt verktyg. Jag ämnar bidra kompletterande till forskningsfältet genom att i stället undersöka och belysa det argentinska sjalanvändandet utifrån en diskursteoretisk ansats. Argumentet som görs i uppsatsen är att sjalen, både den gröna och vita, kan förstås som ett diskursivt verktyg för motstånd och som ett verktyg för minnes(re)konstruktion.

Verovsek sammanfattar i artikeln "*collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm*" litteratur som har med kollektiva minnen att göra. Han efterfrågar fler studier inom området och menar att forskning om kollektiva politiska minnen idag bör fokusera bland annat på "the substantive content of collective memory as expressed by actors within state institutions and on the interactive channels through which ideas about the past are conveyed, disputed, silenced, and negotiated outside these formal settings" (2016, s. 531). Han skriver också att forskning inom fältet kollektiva politiska minnen bör fokusera på "the communicative pathways that mediate interactions between the informal public sphere of opinion formation (such as public opinion and broader social movements) and the formal institutions of legal will-formation" (2016, s.531). Sjalen är (vilket det senare kommer redogöras för) en sådan kommunikationsväg och interaktiv kanal som avses enligt Verovseks beskrivning. Min studie kan på detta sätt ses utgöra exempel på sådana studier som efterfrågas inom forskningen.

La Marea Verde är en rörelse som snabbt har spridit sig och satt abortfrågan på den politiska agendan. Fler latinamerikanska länder går i Argentinas fotspår och legaliserar abort. I demonstrationerna för legalisering och lättnader i den nuvarande lagstiftningen, bland annat i Colombia och Perú, har den gröna sjalen använts frekvent (La tinta, 2022). Sjalanvändandet har spridit sig ända till Europa och i samband med Polens införande av nya abortrestriktioner användes sjalen av aktivister som kritiserade detta (New York Times, 2021). Med tanke på den omfattande användningen av den gröna sjalen också utanför Argentinas gränser finner jag det relevant, också ur ett utomvetenskapligt perspektiv, att undersöka och synliggöra den politiska symbolik som från början inbegreps i detta plagg.

2 Teoretiskt ramverk

2.1 Diskursteori: centrala begrepp och verktyg

2.1.1 Diskursteoretiska utgångspunkter

Diskursteori vilar på socialkonstruktivistisk grund vilket medför en kritisk inställning till självklar kunskap; verkligheten är bara tillgänglig för oss genom våra kategorier. Kunskapen om världen är enligt socialkonstruktivismen kulturellt och historiskt präglad och diskursivt handlande bidrar till att konstruera den sociala världen. Det finns också enligt socialkonstruktivismen ett samband mellan kunskap och sociala processer och ett samband mellan kunskap och social handling (Winter Jørgensen & Phillip, 1999, s.11–12). Diskursteorin kan likt andra diskursteoretiska inriktningar sägas vara inspirerade av Foucaults syn på diskurs. Diskurs är enligt honom nära sammankopplat med makt och kunskap (Bergström & Ekström, 2018, s.253).

2.1.2 Vad är en diskurs?

Innan vi går vidare behöver diskursbegreppet ges en definition. En diskurs är ett bestämt sätt att förstå och tala om världen (eller ett utsnitt av världen) (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s.7). Foucaults syn på diskurser är att det är “practices that systematically form the objects of which we speak”. Diskurser kan beskrivas som regelsystem som legitimerar vissa kunskaper men inte andra, och som pekar ut vilka som har rätt att uttala sig med auktoritet. Diskurser innehåller också ett antal försantförhållanden om värden och människor kontrolleras och organiseras av dessa försantförhållanden (Bergström & Ekström, 2018, s.258). Burr beskriver att diskurs refererar till meningsskapande, metaforer, representationer, bilder, historier, uttalanden som tillsammans producerar en viss version av en händelse. Det avser en särskild bild som målas upp av en händelse, ett fenomen, en person eller en grupp av personer, ett särskilt sätt att framställa den i ett visst ljus (Burr, 2015, s.74–75). Diskursbegreppet kan vidare definieras brett eller snävt. En snäv definition innebär att diskurs endast definieras som skriven text medan en bred definition ser alla sociala praktiker som uttryck för diskurser. Denna studie

avser undersöka hur diskurser tar sig uttryck och reproduceras genom sjalanvändande, en visuell social praktik. Således utgår studien från en vid definition av diskursbegreppet och det förstås alltså som alla sociala praktiker. Inom diskursteorin anses icke-språkliga aspekter innefattas i diskursbegreppet (Bergström & Ekström, 2018, s.254, 260).

Att praktiken att bära sjal (vilket är en synlig social praktik) kan ses ge uttryck för en diskurs kan styrkas av Brighentis resonemang om synlighet. Brighenti (2007) sammankopplar synlighet med det foucauldianska maktbegreppet. Brighenti menar att det visuella är förknippat med kunskap och makt. Brighenti skriver att "There is no visible without ways of seeing, which are socially and interactionally crafted" (2007, s.329). Det vi ser, och vad vi ser, formas alltså av vår verklighetsuppfattning och vår förförståelse, och på detta sätt ger det synliga uttryck för diskurs.

2.1.3 Hegemoni, antagonism och utestängningsmekanismer

En diskursteoretisk analys kartlägger de processer där vi kämpar om vilka betydelser som skapas och vilka betydelser som till slut uppfattas som objektiva. Diskursanalytiska studier analyserar också ofta hur ett visst vetande skapas, upprätthålls och reproduceras. Inom diskursteorin är begreppet hegemoni centralt. Hegemoni kan beskrivas som en bestämd synpunkts herravälde (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s.13, 32; Bergström & Ekström, 2018, s.259). Hegemoniska diskurser är uppfattningar eller betydelser som tas för givna och framställs som naturliga. Enligt Gramsci är uttrycket hegemoni ett tillstånd där rådande samhällsuppfattningar inte utmanas trots att en samhällsklass är underordnad en annan (Bergström & Ekström, 2018, s.262). När de flesta människor i ett samhälle tänker på liknande sätt i en fråga eller glömmer bort att det finns alternativ till status quo råder har denna uppfattning en hegemonisk position (Wodak och Meyer, 2009, s.8).

Enligt diskursteorin kan ingen diskurs etableras totalt och kampen om betydelsebildning och världsuppfattningar är central. Diskurs-teorins begrepp för kamp är antagonism och dessa uppkommer när diskurserna stöter ihop. Diskurser och de sanningshävdanden som de inkluderar verkar vidare genom utestängningsmekanismer, alltså genom exkludering av andra diskurser. Detta kan ske genom att fenomen eller handlingar kännetecknas som rätt eller fel som sjukt eller inte sjukt eller genom att vissa saker är förbjudna. Antagonismer upplöses genom hegemoniska interventioner och den hegemoniska interventionen har lyckats om en

enda diskurs åter dominerar där det tidigare rådde konflikt. Hur hegemoniska diskurser etableras och framställs som objektiva samt dessa diskursers upplösning är en av de aspekter av de sociala processer som diskursanalyser klarlägger (Bergström & Ekström, 2018, s.258–263; Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s.54–56). Förändringar i diskursen är vidare kollektiva sociala processer och för att det ska ske en förändring krävs det att den nya diskursen accepteras av den sociala omgivningen (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s.150).

2.1.4 Politik, diskurs, makt och kunskap

Politik är inte ett entydigt begrepp men det förstås vara nära besläktat med maktbegreppet. Diskurser har i sin tur en tydlig koppling till maktfrågor. Bergström och Ekström skriver att ”Ett sätt att studera maktfrågor är att undersöka skilda diskursers konkurrens om att etablera en viss förståelse” (2018, 56). Makt enligt Foucault är inget som utövas av eller mot subjekt utan det är något som utvecklas i relation mellan människor och innebär begränsningar för vissa och möjligheter för andra. Makt är också tätt sammankopplad med etablerad kunskap och eller sanning, så tätt att det kan vara svårt att skilja begreppen åt. Den etablerade kunskapen som uttrycks diskursivt sätter ramar för mänskligt handlande och reglerar vad som är accepterat att säga och göra. Den etablerade kunskapen får sedan konsekvenser för subjekten genom att vissa maktförhållanden konstitueras. Maktfrågan handlar om att få viss kunskap erkänd som den rätta. (Bergström & Ekström, 2018, s.256-.259).

2.1.5 Historia och kollektiva minnen och dess koppling till diskurs

För Foucault är historia en form av kunskap och makt på samma gång. Historia är ett sätt att kontrollera kunskapen om det förflutna. Att återge det förflutna innebär vissa sanningshävdanden om det förflutna och detta producerar diskurs vilken påverkar de som kommer i kontakt med den. Genom att återge historien på ett visst sätt kan man legitimera vissa sätt att förstå nutidens verklighet. Vems historia som är värd att återge och hur denna återges är ett diskursivt val. Historiker eller de som återger historia har på detta sätt makt, de har möjlighet att påverka vad vi tror är sant och vår kunskap om det förflutna (Poster, 1982). Linke beskriver i artikeln *Anthropology of collective memory* historiebegreppet på följande sätt:

The term history is often used to describe representations of the past that appear in written or narrative form, a primary medium through which states, elites, or dominant descent groups confiscate linear time

and proclaim official chronologies as master narratives. The writing of history is 'a colonization' of time 'by the discourse of power' (Linke, 2015, s.181).

Kollektiva minnen kan beskrivas som delade representationer av en grups förflutna baserat på en gemensam identitet (Licata & Mercy, 2015). Dessa kan i sin tur forma hur vi tänker om och beskriver det förflutna. Kollektiva minnen och historia interagerar med och påverkar varandra så att olika versioner av det förflutna konstrueras och rekonstrueras (Linke, 2015). Kollektiva minnen kan alltså påverka historia och historia skapar diskurs vilken får politisk betydelse. Kollektiva minnen kan också i sig självt förstås som ett instrument som kan få politisk betydelse. Detta eftersom de exempelvis kan användas till att skapa, upprätthålla och mobilisera sociala identiteter. Vi människor rekonstruerar våra minnen genom att använda oss av element och objekt i vår omgivning. Samhället kan använda detta faktum till att påverka att och hur vi minns händelser och/eller personer. (Licata & Mercy, 2015). Linke beskriver termen minne på följande sätt:

The term memory, by contrast, is conventionally applied to those oral, visual, ritual, and bodily practices through which a community's collective remembrance of the past is produced or sustained. It includes the vast complex of unofficial, noninstitutionalized knowledge not yet sedimented into formal traditions and which represent the 'collective consciousness' of whole groups, forming a counterweight to the knowledge that is privatized and monopolized by certain elites for the defense of established interests. (Linke, 2015, s.181)

Analysen som förs i en senare del av uppsatsen tar utgångspunkt i beskrivningen ovan men beskrivningen förstås snarare än att bara beskriva termen minne i sig beskriva metoder eller praktiker för minnes(re)konstruktion.

2.1.6 Diskurs och intertextualitet

Intertextualitet är ett centralt begrepp inom diskursanalys, inte minst inom visuell sådan där man analyserar bilder och eller visuella element. Intertextualitet är centralt framför allt i Faircloughs kritiska diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s.13) men det används i denna studie som ett kompletterande aspekt. Med intertextualitet avses att en bilds eller texts meningsskapande inte bara beror på bilden eller texten som sådan utan att meningen påverkas av andra bilder och texter och deras mening. Rose skriver, likt Brighenti som nämndes ovan, att synlighet också kan ses som en form av diskurs (Rose, 2016 s. 188). I ljuset av detta

resonemang kan sjalanvändandet som en synlig social praktik också förstås som något som behöver förstås i sitt sammanhang och i relation till andra texter, bilder och sociala praktiker. Vid tolkningen av vilken typ av diskurs en synlig social praktik ger uttryck för behöver alltså bilden, texten eller i detta fall den sociala praktiken förstås i sitt sociala sammanhang. Beträktarens sociala identitet har en viktig betydelse för hur en bild, text eller social praktik får sin mening och betydelse och bör beaktas vid en intertextuell tolkning (Rose, 2016, s. 38–39).

3 Metod och material

3.1 Diskursanalys som metod

Diskursanalys är en metodologisk och teoretisk helhet och teori och metod kan ses vara sammanlänkade (Winther Jørgensen & Phillips, 1999 s.10). I teoriavsnittet redogjordes det för centrala diskursteoretiska utgångspunkter och verktyg samt för hur begreppen historia, kollektiva minnen och intertextualitet relaterar till diskurs. I detta avsnitt motiveras och preciseras de analytiska redskap som kommer användas för att utreda sjalens politiska betydelse. Den diskursanalys som görs av sjalanvändandet som social praktik kommer utgå från texter där sjalanvändandet och orsaken till denna sociala praktik beskrivs men den kommer också ta bilder där sjalanvändandet framförs i beaktning. Ur detta perspektiv kan diskursanalysen ses multimodal eftersom man med texter i en multimodal diskursanalys avser både bild, språk och illustrationer (Björkvall, 2018 s.358).

Som tidigare konstaterats är utgångspunkten för studien ett vitt definierat diskursbegrepp. Diskurs förstås som social praktik där sjalanvändande ingår. Enligt Brighentis resonemang som presenterades i teoriavsnittet kan vi inte särskilja det diskursiva från det synliga eftersom det vi ser och vad vi ser påverkas av "sätt att se" vilka i sin tur påverkas av vår sociala och interaktiva omgivning. Enligt detta resonemang, kan den vita och den gröna sjalen förstås som ett visuellt uttryck för de verbala diskurser som artikuleras i samband med sjalanvändandet. Jag utgår därför i analysen ifrån att diskurserna som de två olika sjalarna ger uttryck för är desamma som de verbala diskurser som rörelserna för fram i samband med sjalanvändandet.

Syftet med denna studie är att redogöra för och tolka den politiska betydelsen av den gröna och vita sjalen i Argentina. I teoriavsnittet redogjordes det för hur begreppen politik, makt och diskurs hängde samman. Det beskrevs att maktfrågor kan studeras genom att undersöka skilda diskursers konkurrens om att etablera en viss förståelse. Mot bakgrund av detta är mitt tillvägagångssätt för att undersöka sjalens politiska betydelse att analysera hur de diskurser sjalen ger uttryck för, upprätthåller och reproducerar bidrar till denna konkurrens eller diskursiva kamp. Sjalen analyseras därför utifrån att vara eller ha varit ett verktyg för diskursivt motstånd. I teoriavsnittet redogjordes det också för att återgivning av historia producerar

diskurs och att kollektiva minnen i sin tur kan påverka historien samt användas i politiska syften. Detta medför att det i syfte att undersöka hur sjalanvändandet politiskt kan förstås blir relevant att också undersöka om och hur den deltagit i processer som bidragit till minneskonstruktion och rekonstruktion. Analysredskapen tar med detta resonemang som grund utgångspunkt i att fungera som redskap som kan utreda om sjalen kan förstås som ett verktyg minnes(re)konstruktion och eller som ett verktyg för diskursivt motstånd.

3.2 Analytiska redskap

3.2.1 Sjalen som ett verktyg för diskursivt motstånd

För att kunna avgöra om och hur den gröna och vita sjalen kan förstås som verktyg för diskursivt motstånd analyseras vilka diskurser de varit och är med och utmanar. För att göra detta behövs först en redogörelse för vilka diskurser i form av uppfattningar, förståelser och sanningshävdanden som sjalarna är med och artikulerar. En redogörelse för i vilka sammanhang och syften den vita och gröna sjalen används och använts avser ge svar på detta. Därefter analyseras hur de diskurser sjalen är med och uttrycker ställer sig i förhållande till andra etablerade diskurser. Diskursiva kamper, alltså processer i vilka diskurser kämpar om att etablera en viss förståelse och hur dessa tar sig uttryck är relevanta i detta avseende. Ett sätt att avgöra om och hur de diskursiva kamperna tar sig uttryck är att se till om diskurserna som sjalen artikulerar blir föremål för utestängningsmekanismer och vilka dessa mekanismer i de aktuella fallen är. Om de diskurser den vita och gröna sjalen är med och artikulerar utmanar eller motsätter sig andra etablerade eller hegemoniska förståelser och eller deltar i diskursiva kamper kan de förstås som verktyg för diskursivt motstånd.

3.2.2 Sjalen som ett verktyg för minnes(re)konstruktion

För att kunna avgöra om och hur den vita sjalen kan förstås som ett verktyg för minnes(re)konstruktion används Linkes beskrivning av det som förstås som metoder för minnes(re)konstruktion som det redogjordes för i teoriavsnittet. Utifrån den beskrivningen förstås den vita sjalen som ett verktyg för minnes(re)konstruktion om den (1) medverkat i visuella, rituella och kroppsliga praktiker genom vilka ett samhälles kollektiva minne av det förflutna produceras eller upprätthålls. Den förstås också vara ett verktyg för

minneskonstruktion om den också/eller i stället (2) gett uttryck för icke-institutionaliserad kunskap, som representerar det kollektiva medvetandet av en grupp, och som utgör en motvikt till den kunskap och/eller sanning om det förflutna som samhällets eliter ger uttryck för i syfte att försvara vissa etablerade intressen. I syfte att avgöra om den gröna sjalen kan förstås som ett verktyg för minneskonstruktion görs i stället en intertextuell tolkning och den gröna sjalen förstås i sin kontext och i relation till den vita.

3.3 Material

Sjalarna förstås i denna studie som ett visuellt uttryck för de verbala diskurser som artikuleras i samband med sjalanvändandet. För att kunna avgöra om sjalen kan förstås som ett verktyg för diskursivt motstånd och eller som ett verktyg för minnes(re)konstruktion behövs en redogörelse för användandet av såväl den vita som den gröna sjalen. För att kunna ge en bred och nyanserad redogörelse för sjalanvändandet i Argentina har jag använt mig av olika typer av material från olika aktörer. För att tillgå detta material har en organisk materialinsamlingsmetod varit nödvändig. De olika aktörerna har olika informationskanaler. Exempelvis skiljer sig regeringens informationskanaler från rörelsens. Materialinsamlingsmetoden har med andra ord inte varit linjär.

Jag har hämtat information från argentinska myndigheter (såsom material från det argentinska utbildningsministeriet), från rörelserna (utbildningsmaterial som Asociación Madres de la Plaza del Mayo hänvisar till på sin hemsida), från nationella (såsom Clarín) och internationella (såsom BBC) tidningsartiklar samt från vetenskapliga artiklar. Materialet utgjordes både av texter, video och bild som beskriver sjalanvändandet och dess kontext.

3.4 Kritiska reflektioner

3.4.1 Vetenskapsfilosofiska utgångspunkter

Den diskursanalytiska metoden bygger som tidigare nämnts på socialkonstruktivistisk grund och antar en kritisk inställning till självklar kunskap. Att jag använder en diskursanalytisk metod medför att jag ansluter mig till de ontologiska och epistemologiska filosofiska

grundantaganden som socialkonstruktivismen vilar på. Den kritiska kunskapssynen inom socialkonstruktivismen innebär ett antagande om att det inte finns objektiv kunskap. Vår kunskap är beroende av exempelvis vår kulturella bakgrund och den historiska kontexten (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s.11–12). Mot bakgrund av detta vill jag tydliggöra att studiens syfte inte är att kartlägga vad sjalen i den argentinska kontexten rent objektivt är ett politiskt verktyg för. Hur sjalens politiska betydelse tolkas är något som är beroende av varje individs förståelse. Betydelse och förståelse av vad sjalen utgör ett verktyg för som det redogörs för i uppsatsen är således endast en av flera möjliga subjektiva tolkningar.

3.4.2 Intersubjektivitet

God forskning bör uppfylla krav på intersubjektivitet. Med detta menas att forskaren tydligt redovisar sitt tillvägagångssätt. För att uppnå intersubjektivitet bör de beslut som fattats samt motiven till besluten redovisas. Man bör förmedla insyn i forskningsprocessen och vara så tydlig i redovisningen av sin metod att studien kan reproduceras (Teorell & Svensson, 2016, s.54). Bergström och Borués (2018) förklarar att det i tolkning av mänsklig kommunikation (vilket sjalanvändandet kan ses som) inte är möjligt att uppnå intersubjektivitet helt och hållet men de understryker att tolkningen av texter och eller bilder behöver styrkas med exempelvis citat eller hänvisningar till bildens eller textens kontext (s.41). Jag har som avsikt att tydligt underbygga mina tolkningar av sjalen som politiskt verktyg genom att löpande hänvisa till dess kontext.

3.4.3 Forskarens roll

Eftersom all kunskap enligt socialkonstruktivismen är subjektiv påverkas min tolkning av sjalen som politiskt verktyg av min förståelse. Forskarens personlighet påverkar forskningsprocessen och för att uppnå intersubjektivitet är det viktigt att reflektera över och i den mån det är möjligt att synliggöra på vilket sätt personligheten kan påverka (Badersten, 2006, s.76). Den som genomför en diskursanalys är ofta själv förankrad i just de diskurser hen vill analysera och om inte är hen förankrad i en annan diskursiv strukturering. Som diskursanalytiker är man ofta en del av den kultur man undersöker och man kan således ses vara fångad i en diskurs vilket kan göra det svårt att upptäcka diskursen (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s.56, 29–30).

Att jag inte är uppvuxen i Argentina och därav inte utgör en del av den kultur jag undersöker kan ur reflexivitetperspektivet anses positivt. Det kan göra att jag kan ställa mig främmande inför materialet och kanske i högre grad har möjlighet att "upptäcka" diskurserna sjalen är med och ger uttryck för. Å andra sidan har jag studerat en termin i landet och således kan jag kanske till viss del ändå ses vara en del av den kultur jag vill undersöka vilket kan försvåra dessa upptäckanden. Min uppväxt i Sverige kan också komma att påverka de tolkningar jag gör av diskurser som artikuleras i Argentina. Vidare är många av texterna som analyseras skrivna på spanska vilket inte är mitt modersmål och även om jag besitter goda kunskaper kan det inte uteslutas att viss språkförbristning kommit att påverka tolkningarna.

4   Analys

4.1   Den vita sjalen, ett verktyg för diskursivt motstånd och minnes(re)konstruktion.

4.1.1   Så började det vita sjalanvändandet

Under den senaste militärdiktaturen i Argentina 1976–1973 begicks massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna av staten mot civilbefolkningen. Perioden kallas för ”statsterrorismen” eftersom staten var ansvarig för de grymheterna som delar av civilbefolkningen utsattes för. Under statsterrorismen begicks övergrepp i form av avrättningar, tortyr, våldtäkter och förföljelse. Det var den grymmaste diktatur som landet någonsin har genomlidit, som ledde till en systematisk plan för påtvingade försvinnanden, inklusive bortförandet av omkring 500 spädbarn och barn som skiljdes från sina familjer och tillägnades en annan identitet. Till följd av detta började mammor till de försvunna att mobilisera sig för att söka svar på vart deras barn fanns någonstans. De flesta av mammorna sökte efter sina försvunna söner och döttrar men de fanns också de som dessutom sökte efter sina försvunna barnbarn. Mammorna krävde att av staten få information om vad som hänt med deras söner och döttrar som kidnappats och försvunnit (Ministerio de Relaciones Exteriores, Argentina, u.å.). Första gången Madres de la Plaza de Mayo samlades på Plaza de Mayo var den 1 april 1977. Det var då 14 mammor som samlades på torget som ligger i anslutning till regeringsbyggnaden, Casa Rosada. Initiativet blev startskottet för mammornas veckovisa demonstrationer som nu pågått i 46 år.

Starten för sjalanvändandet blev den årliga katolska pilgrimfärden till Lújan som ägde rum i oktober samma år och som var ett av få tillfällen under diktaturen där folkmassor tilläts. Mammorna bestämde sig för att ta tillfället i akt och synliggöra försvinnandena av deras barn. De funderade på hur de skulle utmärka sig i folkmassan och idén om att använda den vita sjalen väcktes då av en av mammorna. De första vita sjalarna var tygblöjor som mammorna hade kvar från när deras numera försvunna barn var spädbarn. Sjalen har på detta sätt blivit en symbol för rörelsen och mammorna har sedan dess karaktäriserats av sina vita sjalar (Argentina.gob.ar, 2022).

4.1.2 Vart är våra barn?

Madres de la Plaza del Mayo krävde att få reda på vart deras barn fanns någonstans. Detta gjorde dem genom att varje torsdag samlas på Plaza de Mayo, cirkulera runt Piramide de Mayo och genomföra demonstrationer där de höll upp banderoller och skyltar med texten: ”Vart är våra barn” och ”Vi vill ha tillbaka våra söner och döttrar”. Staten gav dem inget svar men trots de fortsatte de demonstrationerna vecka efter vecka (Canal Encuentro, 2021). 1978, i samband med fotbolls-VM, besöker en holländsk journalist en av mammornas demonstrationer. Journalisten intervjuar mammorna och filmerna med intervjuerna sprids sedan till utlandet. I intervjuerna hävdar mammorna att militären och staten är ansvariga för deras barns försvinnanden och en av mammorna anklagar staten för att vara mördare. Journalisten frågar vidare mammorna om de tror att merparten av den argentinska befolkningen känner till de tusentals försvinnanden som mammorna påstår att staten ligger bakom. På detta svarar mammorna enat att den argentinska allmänheten i hög grad inte känner till vad som försiggår (Parque de la Memoria, 2018). Under diktaturen fanns hemliga fånglägren dit de kidnappade och försvunna fördes. Man har i dagsläget kunnat identifiera att det fanns ca 800 sådana lägren i Argentina. I fånglägren utsattes de kidnappade för fysisk, känslomässig och psykologisk tortyr. Att fånglägren och verksamheten där var hemlig gjorde att allmänheten hade mycket liten inblick i vad som försiggick (Argentina.gob.ar, u.å a)

4.1.3 Galningarna av Plaza del Mayo

Mammorna som protesterade började allt eftersom fler mödrar anslöt sig till demonstrationerna av statsapparaten kallas för lögnare och galningar, ”Las Locas de la Plaza de Mayo” – ”Galningarna av Plaza de Mayo” blev deras öknamn. Detta var något de själva använde för att beskriva hur försvinnandet av barnen och ovetandet om vart de fanns någonstans fick dem att känna (Canal Encuentro, 2020). Marta Ocampo de Vásquez som tillhör Madres de la Plaza del Mayo medger att mammorna var galna, att de som de utsattes för gjorde dem galna. Så här säger hon om smeknamnet ”De galna mödrarna”: ”Vi var galna av smärta, galna av förlusten av våra barn, de hade rätt, vi var galna” (Canal Encuentro, 2021, min översättning).

4.1.4 Den vita sjalen utmanar statens historiediskurs

De sanningshävdanden om det förflutna som mammorna, genom sina självändeprotester på torget uttryckte, var att staten var ansvarig för deras barns försvinnanden. Genom att fråga staten

vart barnen fanns någonstans förutsätter rörelsen att staten har svar på detta och därmed implicerar deras frågande att staten var ansvarig. Staten gav i stället uttryck för en annan diskurs. De gav inte mammorna något svar på vart barnen fanns och efter alltmer omfattande demonstrationer började de kalla mammorna för lögnare och galningar. Den representation av det förflutna de gav uttryck för kan alltså därför förstås vara att barnen inte försvunnit och att staten i vilket fall inte är ansvarig för försvinnandena. Statsapparaten strategi, att börja kalla mammorna för ”De galna mödrarna” kan i ljuset av diskursteorin ses som en utestängningsmekanism, som ett sätt att försöka ogiltigförklara den representation av det förflutna som mammorna yttrade. Sjalen, som en visuell representation av den diskurs som mammorna uttryckte deltar här i en process där den officiella diskursen om att det inte finns några försvunna barn och att staten i vart fall inte är ansvariga för dessa utmanas. Enligt den definition av historia som det redogjordes för i teoridelen, kan statens representation av det förflutna förstås som historia och slutsatsen att den vita sjalens diskurs motsätter sig och utmanar den historiediskurs som staten gav uttryck för kan således dras.

Mammornas ihållande protester och det faktum att de blev allt fler som syntes på torget, iklädda de vita sjalarna, gjorde det svårt för regimen att få folket att tro att så många mammor ljög om sina barns försvinnanden. Statens historiediskurs började ifrågasättas alltmer. Den 10 december 1977 publicerade mammorna i tidningen *La Nación* en begäran där 800 underskrifter fördömde det fruktansvärda folkmordet som begicks i landet. Tidningen lästes av miljontals människor. Mammornas ihärdiga demonstrationer och avslöjanden beskrivs idag vara en av orsakerna till militärjuntans fall 1983 (Iramain, 2017, s.14, 37).

4.1.5 Den vita sjalens diskurs utökas

Den argentinska diktaturen upplöstes 1983 men det betydde inte att mammornas kamp avslutades då. Däremot kan diskursen som de artikulerade ses ha förändrats i slutskedet av diktaturen och efter övergången till demokrati. Till en början handlade mammornas protester om att kräva att staten gav svar på vart deras barn fanns någonstans. Allt eftersom de försvunna av militären förklarats vara döda förändrades sloganen som rörelsen mobiliserade sig under. Mammorna mobiliserade sig under en ny slogan, nämligen den om att de försvunna skulle dyka upp vid liv. ”Aparación con vida”- ”uppdykande vid liv” blev de nya slagorden. Med frasen ville man undgå att de ansvariga för försvinnandena skulle komma undan genom att bara erkänna att de försvunna var döda. Man ville fördöma statsterrorismen, konfrontera staten och

kräva att de som var ansvariga för de försvunnas försvinnande och död ställdes inför rätta. Det var möjligt för staten att svara på vart barnen fanns någonstans, de fanns inte, men det var inte möjligt för dem att återge dem till mammorna vid liv. Kravet på att de ska återfås vid liv beskrivs därför inbegripa ett fördömande av att en statsapparat som var ansvarig för tusentals försvinnanden fick sitta kvar vid makten (Iramain, 2017 s.22).

4.1.6 Den vita sjalens diskurs utmanar statens försoningsstrategier

I valkampanjen 1983 krävde Madres de la Plaza de Mayo att de politiska kandidaterna skulle ge löften om att straffa diktaturens förbrytare. Regimen instiftade innan och som ett villkor för överlämnandet av makten till de politiska partierna en lag om straffrihet som skulle skydda diktaturens förbrytare. Mot detta tillkännagivande hölls många demonstrationer som organiserades av Madres de la Plaza de Mayo tillsammans med andra människorättsorganisationer. President Alfonsín var den första att ta över presidentposten efter militärjuntans avgång. Under hans styre rådde det i hög grad straffrihet för diktaturens förbrytare. Mot detta hölls motståndsmarscher, bland annat en som är känd som maskmarchen. Under denna använde mammorna tillsammans med andra demonstranter vita masker för att symbolisera de försvunnas närvaro, de försvunna som de menade att staten nu återigen genom sina "förlåtelsestrategier" ville skulle försvinna. 1985, i samband med marschen dömdes militärdiktaturens ledare men inte alla dömdes och till allt för lindriga straff ansåg mödrarna och en stor del av allmänheten. Dessutom instiftades 1986 en bestämmelse som kom att kallas Punto final (på svenska Slutpunkten) vilken åsyftade koncentrera ansvaret för folkmorden till nio personer (Iramain, 2017, s.37–44, 55–56). Punto Final-lagen, eller "Extinction of Criminal Action", fastslog att straffrättsliga åtgärder ska upphöra att gälla för varje person som påstås ha deltagit i någon grad i folkmordsbrotten, som inte är på flykt eller förklarad i sin frånvaro eller som inte har fått order om att kallas till vittnesmål av en behörig domstol, inom sextio dagar efter det att denna lag har antagits". Med andra ord fastställdes en extremt kort tidsfrist för att åtala folkmördarna vilken i praktiken gjorde det omöjligt för åklagare att samla tillräcklig bevisning. Efter dessa 60 dagar kunde rättsväsendet inte röra dem (Cecchini, 2021). Förutom Punto final-lagen instiftades också 1987 lagen om pliktlydnad. Enligt denna skulle presumtion för pliktlydnad gälla när det gällde brott som begåtts av de väpnade styrkorna. Att ha handlat i enlighet med den s.k. pliktlydnaden, ett militärt begrepp enligt vilket underordnade är begränsade till att lyda order från sina överordnade var enligt lagen inte straffbart

(Argentina.gob.ar, 2021). Under mammornas protestmarscher där den vita sjalen användes krävde de "Fängelse för alla folkmördare" och de demonstrerade också mot lagarna om straffrihet. "No al punto final" var ett slagord som användes på banderoller vid demonstrationerna (Iramain, 2017, s.46, 58).

Iramain beskriver hur lagarna om straffrihet var en del av en officiell diskurs som upprepades mycket i medierna, enligt vilken det som måste göras för att kunna återgå till demokratiskt styre var att uppnå "försoning", lämna det förflutna bakom sig och "vända blad". För regeringen under ledning av Alfonsín var det viktigt att återskapa kopplingen mellan det civila och de väpnade styrkorna. Den officiella hållningen från statens sida var därtill att det inte var institutionerna utan individerna som skulle ställas inför rätta. Det som stod på spel var inte en systematisk politik från en terroriststat, utan ett visst antal vanliga brott (Iramain, 2017, s.57, 58). Denna diskurs som staten gav uttryck för kan mammorna genom sina självbärande protester ses utmana. Genom att fördöma statsterrorismen och kräva fängelse för alla som varit inblandade i försvinnandena motsätter sig den vita sjalens diskurs statens försök att centralisera ansvaret för folkmorden och frånskriva institutionerna ansvar. Demonstrationerna mot straffriheten kan också förstås som ett motstånd mot diskursen om att det nu var tid för försoning och dags att lämna det förflutna därhän.

4.1.7 Den vita sjalen i samtidens Argentina

Sammantaget kan den vita sjalen förstås som ett verktyg för diskursivt motstånd då den under diktaturens början utmanat de statliga historiediskursen samt därefter utmanat den statliga diskursen om straffrihet och försoning. 2003 då Néstor Kirchner valdes till Argentinas president uppfylldes delar av de krav som mammorna under sina självbärande demonstrationer gett uttryck för. Straffrihetslagarna förklarades ogiltiga och efter ogiltigförklaringen har rättegångarna återupptagits (Fiscales.gob.ar, 2023). Mammornas krav på att straffriheten ska upphöra och att alla skyldiga ska ställas inför rätta har alltså nu fått gehör och rättsligt genomslag. År 2004 beslutades också ESMA, ett tidigare koncentrationsläger i centrala Buenos Aires skulle omvandlas till en plats för minne och främjandet och försvarandet av mänskliga rättigheter. Platser på ESMA har fungerat som bevis på statsterrorismens handlingar. 2015 invigdes också ett museum på ESMA, med en permanent museografisk intervention. Museet har konstruerats på basis av vittnesmål som de som de överlevande gav i rättegången mot juntorna 1985 och i de rättegångar för brott mot mänskligheten som har återupptagits. I dag är platsen ett utrymme

för att fördöma statsterrorism och överföra minnen. Dess uppdrag är att bidra till kunskap, erfarenhet och förståelse av de brott mot de mänskliga rättigheterna som begåtts av den argentinska staten. (Argentina.gob.ar, u.å. b). Att låta delar av ESMA bli ett museum kan ses som ett sätt att institutionalisera en historieskrivning där statsterrorismen erkänns, där den före detta argentinska staten pekats ut som skyldig för brotten mot mänskligheten och försvinnandet av tusentals personer. Den historiediskurs som mammorna på torget genom sina protester med de vita sjalarna framförde har nu institutionaliserats och erkänts. Kirchner bad även i samband med invigningen av ESMA om ursäkt i statens namn ”för den skam det inneburit att under 20 år av demokrati ha varit tyst om så många grymheter” (Casa Rosada, 2004, min översättning). Mot bakgrund av detta kan slutsatsen att den vita sjalen i samtidens Argentina inte motsätter sig den statliga historiediskursen dras eftersom de sanningshävdanden som den vita sjalen gav uttryck för nu är de är de som presenteras som historia av staten. Att sanningshävdanden om det förflutna som den vita sjalen gett uttryck för nu institutionaliserats och offentligt presenteras på museum talar också för att den argentinska staten idag vill att argentinarna ska minnas militärdiktaturen och de försvunna som offer för statsterrorismen. Den argentinska staten kan därför inte längre ses ge uttryck för en diskurs om att det förflutna ska lämnas bakom oss och att det är viktigt att ”vända blad”. Detta går också uttolka ur det faktum att Kirchner ber om ursäkt i statens namn för den skam det inneburit att ha varit tyst om så många grymheter. Slutsatsen att den vita sjalen varit men inte längre är ett verktyg för motstånd mot den statliga historiediskursen och ”vända blad”- diskursen kan således dras.

Den vita sjalens diskurs fortsätter dock utmana straffriheten och straffmildringsprocesser. Ett exempel på detta är protesterna som hölls, 2017 mot domstolens beslut att förkorta straffet för en före detta fånge som bidragit till statens grymheter under statsterrorismen. Demonstrationerna organiserades av Madres de la Plaza del Mayo och de som deltog i demonstrationerna höll upp vita sjalar. Beslutets rättsliga grund återfinns i den så kallade 2x1-lagen. 2x1 var en lag som fanns i Argentina mellan 1994 och 2001 i syfte att minska fängelsepopulationen, som till stor del bestod av förundersökningsfångar utan slutlig fällande dom. Lagen angav att efter de första två åren av förundersökningshållning utan fällande dom skulle häktningsdagarna räknas dubbelt. Trots att lagen var upphävd beslutade Högsta domstolen 2017 att den var tillämplig i fallet Luis Muiña. Högsta domstolen ansåg att principen om den mildaste lagen var tillämplig. Enligt denna gäller att om den lag som gällde när brottet begicks skiljer sig från den lag som gällde när domen avkunnas eller under den mellanliggande perioden, ska alltid den mildare lagen tillämpas. Demonstrationerna med de vita sjalarna ansåg

att domen var konstitutionsstridig och ytterst farlig eftersom den kan leda till att många andra f.d. folkmördare som för närvarande sitter i fängelse släpps fria. Både regeringen och oppositionen, liksom människorättsgrupper och en stor del av befolkningen - från olika politiska läger - enades om att förkasta domstolens dom. Demonstrationerna med de vita sjalarna mot Högsta domstolens beslut var massiva men bara några timmar innan dess officiella start godkände kongressen en lag som förbjuder 2x1 förmånen i fall av brott mot mänskligheten, folkmord och krigsförbrytelser och begränsar dess tillämpning till dem som fängslades medan lagen var i kraft (1994–2001) (BBC, 2017). Ovanstående exempel kan ses visa på att den vita sjalens diskurs fortfarande motsätter sig straffrihetsdiskursen. Exemplet visar däremot också på att den vita sjalens diskurs som motsätter sig straffriheten etablerats och uppnått en alltmer hegemonisk position eftersom så många människor från olika politiska läger valt att förkasta domstolens dom.

4.1.8 Den vita sjalen, ett verktyg för minnes(re)konstruktion

Hur den vita sjalen använts stämmer väl in på beskrivningen av vad som utgör en metod eller praktik för minnes(re)konstruktion som det tidigare redogjorts för.

Först och främst har den vita sjalen, vilket det tidigare redogjorts för, utmanat den före detta statliga historiediskursen. Diskursen som mammorna förde fram när de använde de vita sjalarna inbegrep en kunskap i form av avslöjanden om det förflutna som ännu inte institutionaliserats och som motsatte sig den sanning om det förflutna som den dåvarande statsapparaten gav uttryck för. Den vita sjalens diskurs om det förflutna kan ses ha gett uttryck för ett kollektivt medvetande som utgjorde en motvikt mot militärregimens sanningshävdanden om historien. Militärregimens sanningshävdanden om det förflutna kan också förstås som kunskap som samhällets eliter ger uttryck för i syfte att försvara vissa etablerade intressen. Detta eftersom det kan antas att regimen inte ville att det skulle komma fram att de var ansvariga för tusentals försvinnanden då det hade försvårat deras möjlighet att sitta kvar vid makten. Den vita sjalen kan på detta sätt förstås ha varit ett verktyg för minneskonstruktion.

Den vita sjalen i dagens Argentina fyller i stället funktionen av att upprätthålla minnet av militärdiktaturen och de försvunna som offer för statsterrorismen. Sjalen används idag både vid mammornas veckovisa demonstrationer på Plaza del Mayo samt under den 24 mars som sedan 2002 är nationell minnesdag för sanning och rättvisa (Argentina.gob.ar, u.å c). På minnesdagen

har den vita sjalen varit ett centralt visuellt element som deltagit i praktiker i syfte att uppmärksamma och minnas statsterrorismen och dess offer. Att den vita sjalen är central i minnesceremonierna som brukar äga rum den 24 mars går att uttyda från argentinsk nyhetsrapportering. På flera bilder från evenemang och minnescermonier de senaste åren är sjalen närvarande. Tidningen Clarín publicerade exempelvis 2023 dessa bilder från minnesdagen.

Bilder från den nationella minnesdagen för sanning och rättvisa 2023 (Clarín, 2023)

Den vita sjalens centrala roll i att upprätthålla minnet av statsterrorismen och dess offer blev extra tydligt år 2020 då sociala sammankomster till följd av coronapandemin var förbjudna. På initiativ av Madres de la Plaza de Mayo och andra människorättsorganisationer genomfördes då i Argentina en digital minnescermoni där allmänheten uppmanades sprida bilder på den vita sjalen. De vita sjalarna cirkulerade på sociala medier i sällskap med hashtagen #PañuelosConMemoria vilket kan översättas till #SjalarMedMinnen. De vita sjalarna sattes också upp på tusentals dörrar och fönster (infobae, 2020).

Vita sjalar hängdes i samband med Nationella minnesdagen för sanning och rättvisa 2020 upp på dörrar och balkonger (Infobae, 2020)

Det vita sjalen fyller alltså i samtidens Argentina, genom att medverka i visuella praktiker genom vilka ett samhälles kollektiva minne av det förflutna upprätthålls, funktionen av att upprätthålla och återskapa minnet av statsterrorismen och dess offer. På detta sätt kan den vita sjalen förstås som ett verktyg för minnesrekonstruktion.

4.2 Den gröna sjalen, ett verktyg för motstånd och minnesrekonstruktion

4.2.1 Starten för det gröna sjalanvändandet

Innan abortlegaliseringen som skedde i Argentina 2020 råde en lagstiftning från 1921. Enligt denna kriminaliserades abort som ett brott mot liv och person. I lagstiftningen fanns två undantag där abort inte kriminaliseras. Undantagen gällde om moderns liv var i fara eller om graviditeten var resultat av en våldtäkt (Daby Mosely 2022). 2020 trädde en ny lag i kraft i Argentina som legaliserar abort oavsett skäl till aborten under de 14 första graviditetsveckorna (Prado, 2020).

Den offentliga debatten för abortlegalisering kan ses ha sitt startskott 2005 då hälsoministern Ginés González García i en offentlig intervju uttalade sig om behovet av att diskutera avkriminalisering, för att lösa den höga dödligheten bland gravida kvinnor i landet, som till största delen berodde på komplikationer till följd av framkallad abort. 2005, efter Ginés uttalande dök kampanjen för rätten till laglig, säker och gratis abort upp i den argentinska offentligheten. Till kampanjen anslöt sig mer än 300 organisationer som tillsammans samordnade en rad politiska åtgärder för avkriminalisering och legalisering (Burton, 2017). En av grundarna till kampanjen var organisationen Católicas por el Derecho a Decidir- på svenska Katoliker för rätten att bestämma. Den gröna sjalen härstammar från kampanjen år 2005 och var ett initiativ från Católicas por el derecho a decidir. (Felitti & Ramirez Moralez, 2020).

4.2.2 Den gröna sjalens diskurs

Kampanjen med den gröna sjalen som identitetsmarkör lyckades i hög grad sätta abortfrågan på den politiska agendan i Argentina och organisationerna bakom kampanjen utarbetade ett lagförslag som föreslog att varje kvinna som önskar ska kunna avbryta sin graviditet under de första fjorton graviditetsveckorna och utan tidsbegränsning i fall av våldtäkt, risk för den gravida kvinnans hälsa eller liv eller om det finns allvarliga missbildningar hos fostret. Det föreslås också att tillgången till abort ska vara säker och kostnadsfri inom den offentliga hälso- och sjukvården (Burton, 2017). Det är alltså dessa krav som den gröna sjalen kan förstås artikulera och de uttrycks också i ord på den gröna sjalen som har texten: ”Nationell kampanj för rätten till laglig, säker och gratis abort i Argentina” (Felitti & Ramirez Moralez, 2020). 2018 skedde en omröstning om lagförslaget som kampanjen arbetat fram men förslaget fick inte majoritetsstöd i senaten vilket hade krävt för att en lagändring skulle äga rum. Redan innan omröstningen 2018 ägde rum hade förekomsten av den gröna sjalen på gatorna i Buenos Aires ökat lavinartat och det som hade kallats för ”La ola verde”- ”Den gröna vågen” började i samband med detta att kallas för ”La Marea Verde”- ”det gröna tidvattnet” (Felitti & Ramirez Moralez, 2020). Att mobilisering för abortlegalisering skedde just vid sin specifika tidpunkt kan vilket Daby och Mosely (2021) påvisar ses bero på att ”Ni una menos”- rörelsen, som startade 2015 som svar på en rad kvinnomord i landet utvecklade sina krav på rättvisa mellan könen till att omfatta också krav på abortlegalisering.

År 2020, fick La Marea Verde sködra frukten av deras ihålliga kamp då ytterligare en omröstning resulterade i legalisering. Det som möjliggjorde legalisering beskrivs av Daniel

Prado, vara att Presidentposten i landet hade bytts ut och att några nyckelsenatorer, på grund av den gröna vågens progressiva argument, ändrat ställning i frågan (Prado, 2020).

4.2.3 Den gröna sjalens diskurs utmanar abortkriminaliseringen

Daby och Mosely (2021) beskriver hur La Marea Verde, med den gröna sjalen som identitetsmarkör, talade om abortfrågan i termer av social rättvisa. Denna inramning eller diskurs som den gröna sjalen kan förstås artikulera var framgångsrik och utmanade diskursen som den förlegade lagstiftningen gav uttryck för. Lagstiftningen som förbjöd abort i Argentina kan ses som del av en diskurs som ser abort som något som är fel och som något som bör och kan förhindras med lagstiftning. Den gröna sjalens diskurs motsatte sig detta. La Marea Verde belyste i debatten att det främst var fattiga kvinnor som dog i hemliga aborter i landet. I stället för att inleda en filosofisk diskussion om huruvida aborter bör vara lagliga på grund av att det är rätt eller fel argumenterade rörelsen för att kvinnor som vill göra abort kommer att göra det oavsett vilken lag som gäller. Det faktum att det är kriminaliserat gör dock att de för fattiga kvinnor kommer ske under osäkra förhållanden och de riskerar livet i proceduren. På detta sätt blir abortkriminaliseringen något som främst drabbar fattiga kvinnor (Daby och Mosely, 2021). Rörelsen motsatte sig på detta sätt inte ståndpunkten om att abort är fel vilken förespråkare av kriminaliseringen gett uttryck för (Castro Bugarín, 2020). La Marea Verde utmanade med de gröna sjalarna snarare den del av diskursen som förespråkarna av lagstiftningen gav uttryck för som inbegrep en förståelse om att man kan förhindra abort genom att kriminalisera det. Det fanns dock också anhängare av La Marea Verde som direkt utmanade lagstiftningens förespråkares sanningshävdanden om att abort är fel eftersom alla människor, från befruktningen har rätt till liv. En del av La Marea Verde anhängarna motsatte sig detta och argumenterade för att rätten till abort är en mänsklig rättighet och att kvinnor har rätt till att bestämma över sina egna kroppar (Castro Bugarín, 2020). Den gröna sjalens diskurs kan i ljuset av ovanstående resonemang ses utmana och motsätta sig den diskurs som avspeglades i den gamla lagstiftningen, genom vilken man tror sig kunna förhindra att aborter sker genom lagstiftning och genom vilken abort ses som ett brott vilket implicerar att det är fel. På detta sätt kan den gröna sjalen, likt den vita, förstås ha fungerat som ett diskursivt verktyg för motstånd mot den diskurs som förespråkats av den argentinska staten och som tagit sig uttryck i lagstiftningen.

I dagens Argentina är abort lagligt och den gröna sjalens diskurs utmanar således inte längre den statliga diskursen i frågan. Den gröna sjalen är inte lika frekvent förekommande på gatorna och det gröna tidvattnet kan ses ha avtagit. Dock råder det trots legaliseringen ingen samsyn bland argentinarna i frågan. Detta kan ses avspeglas i att 29 av ledamöterna i senaten valde att 2020 rösta emot legalisering och 38 valde att rösta för (Prado, 2020). Diskursen som den gröna sjalen gav uttryck för har alltså ännu inte uppnått en hegemonisk position. Den gröna sjalen kan därför i dagens Argentina fortfarande förstås som ett verktyg som motsätter sig krafter som vill kriminalisera abort. Den fortsätter vara en symbol för en diskurs enligt vilken kriminalisering inte leder till färre aborter utan till social orättvisa och enligt vilken kvinnor själva har rätt att bestämma över sina egna kroppar.

4.2.4 Den gröna sjalen, ett verktyg för diskursreproducering och minnesrekonstruktion

Slutligen i denna analys vill jag uppmärksamma att den gröna sjalen genom en intertextuell tolkning kan ses ge uttryck för andra diskurser än de som utmanar den före detta lagstiftningen om abortkriminalisering. Tar man hänsyn till en samtida argentinares sociala identitet och kulturella och historiska sammanhang är det troligt att det massiva användandet av den gröna sjalen för personen konnoterar till det vita sjalanvändandet som varit frekvent i demonstrationer och minnesceremonier i landet. Att det finns tydliga likheter i hur den gröna och vita sjalen använts kan demonstreras genom följande bilder. Den första bilden är från 2017, från demonstrationer mot den så kallade 2x1 domen som skulle minska straffet för en av diktaturens förtryckare. Tusentals personer håller på bilden upp den vita sjalen. Den andra bilden är från när tusentals kvinnor 2019 mobiliserar sig för att kräva lagliga säkra och kostnadsfria aborter. Det är tydligt att bilderna påminner om varandra. Den andra bilden (eller demonstrationen för de som såg den i realtid) påminde förmodligen många argentinare om det vita sjalanvändandet i samband med demonstration mot 2x1 domen. På detta sätt aktualiseras och reproduceras diskursen som motsätter sig straffrihet och försoning genom den gröna sjalen.

Tusentals personer håller upp den vita sjalen i en demonstration mot den så kallade 2x1-domen (BBC, 2017)

En Demonstration där La Marea Verde håller upp gröna sjalar samtidigt som de artikulerar krav på laglig, säker och gratis abort (Clarín, 2019)

Tolkar man det gröna sjalanvändandet i sin kontext kan det antas att det för en person i dagens Argentina associeras till det vita. Den gröna sjalens förekomst gör att människor påminns om händelser och situationer där den vita sjalen använts. Diskursen som den gröna sjalen artikulerar kan på detta sätt ses reproducera och aktualisera de diskurser som den vita sjalen artikulerat.

Den vita sjalen har, vilket det tidigare redogjorts för, i dåtidens Argentina artikulerat en historiediskurs, enligt vilken militärregimen är ansvarig för försvinnandet av tusentals personer. Den vita sjalen kan ses som ett visuellt uttryck för denna historieuppfattning som idag

institutionaliserats. I samtidens Argentina har den vita sjalen fyllt funktionen av att upprätthålla och återskapa minnet av statsterrorismen och dess offer. Detta bland annat genom att användas på den nationella minnesdagen för sanning och rättvisa. I uppsatsens teoridel redogjordes det för att vi människor rekonstruerar våra minnen genom att använda oss av element och objekt i vår omgivning. Den gröna sjalen kan förstås som ett sådant element. Den gröna sjalen associeras till den vita och den vita sjalens historiediskurs reproduceras på detta sätt. Detta gör att minnet av militärdiktaturen och minnet av de försvunna som offer för militärregimen kan komma att rekonstrueras när Argentinare kommer i kontakt med den gröna sjalen.

5 Avslutande diskussion

I inledningen konstaterades det att praktiken att bära sjal är ett historiskt och globalt fenomen. Betydelsen av sjalanvändandet är inte på förhand given och för att förstå vad sjalen inbegriper för politiska betydelser behöver den förstås i sin kontext. Denna studie har ämnat förstå sjalanvändandets politiska betydelse i en argentinsk kontext genom att redogöra för och tolka hur gröna och vita sjalar använts. Frågeställningen som studien tog avstamp i löd: Hur har den gröna och vita sjalen använts i Argentina och hur kan dess politiska betydelse förstås? Illustrationen ”De två sjalarna” av Mariana Baizán, vilken nämndes i inledningen, kan ses implicera att det finns analogier mellan den vita och den gröna sjalen. En sådan likhet kan vara att de båda sjalarna kan tolkas som feministiska verktyg, något som lyfts fram i tidigare forskning.

Denna studie tog sin utgångspunkt i diskursteori och analyserade om och hur den gröna och vita sjalen kan förstås som politiska verktyg i form av diskursiva verktyg för motstånd och eller om de kan förstås vara verktyg för minnes(re)konstruktion. Studien utgick ifrån ett vitt definierat diskursbegrepp enligt vilken den visuella praktiken att bära sjal förstås ge uttryck för diskurs. I syfte att få fatt i dessa diskurser, för att senare kunna se hur de positionerade sig mot andra etablerade förståelser, användes material från en rad forum där det redogjordes för i vilka kontexter och syften sjalarna använts.

I uppsatsens analys görs argumenten att den vita sjalen kan förstås ha varit ett diskursivt verktyg för motstånd då den deltagit i en diskursiv kamp om historiska sanningar och utmanat och motsatt sig den före detta militärregimens historiediskurs. Den vita sjalen kan också förstås som ett diskursivt verktyg för motstånd mot den försoningsdiskurs som rådde efter övergången till demokrati i Argentina 1983. I samtidens Argentina har den historiediskurs den vita sjalen ger uttryck för erkänts och institutionaliserats men den vita sjalen fortsätter att utmana och motsätta sig försoningsdiskursen genom att vara ett centralt element också i nutida demonstrationer mot straffrihet för diktaturens förbrytare.

Därtill redogörs det för att den vita sjalen också kan förstås som ett verktyg för minnes(re)konstruktion, dels genom att ge uttryck för ett kollektivt medvetande som utmanade regimens historiediskurs, dels genom att vara ett centralt element i praktiker på nationella

minnesdagen för sanning och rättvisa som ämnat upprätthålla minnet av militärdiktaturen och av de försvunna som offer för statsterrorismen.

Det har vidare beskrivits att den gröna sjalen, likt den vita, kan förstås som ett verktyg för diskursivt motstånd då den utmanat och motsatt sig den diskurs om abort som förespråkare av abortkriminaliseringen i Argentina gett uttryck för. Detta framför allt genom att tala om abortfrågan i termer av social rättvisa och belysa att kriminalisering inte förhindrar att aborter sker men att det leder till att fattiga kvinnor tvingas genomgå ingreppet under osäkra förhållanden. Den gröna sjalen kan också genom en intertextuell tolkning förstås reproducera de diskurser som den vita sjalen gett uttryck för. På detta sätt kan även den gröna sjalen förstås som ett diskursivt verktyg för motstånd mot försoningsdiskursen och som ett verktyg för minnesrekonstruktion då också den kan förstås rekonstruera minnet av militärregimen och de försvunna som offer för statsterrorismen.

Uppsatsen har alltså sammantaget argumenterat för att både den vita och gröna sjalen kan tolkas som verktyg för diskursivt motstånd och som verktyg för minnes(re)konstruktion. I ljuset av illustrationen ”De två sjalarna” skulle detta kunna ses som ytterligare analogier mellan den gröna och vita sjalen i Argentina. Det finns säkerligen fler paralleller mellan sjalarna som andra teoretiska perspektiv skulle kunna uppmärksamma och blottlägga. Barros och Quitana (2020) skriver, vilket tidigare nämnts, att både den vita och gröna sjalen kan förstås som verktyg för att främja mänskliga rättigheter men de beskriver inte vilka mänskliga rättigheter sjalen kan förstås främja samt hur detta sker. Framtida studier hade därför exempelvis kunnat ta avstamp i att redogöra för om och hur den gröna och vita sjalen varit verktyg som använts i syfte att främja mänskliga rättigheter i Argentina. Den gröna sjalen har, vilket nämntes i inledningen, också använts i kontexter utanför Argentina, i demonstrationer för legalisering och lättnader i nuvarande abortlagstiftning. Vidare forskning hade därför kunnat analysera den politiska betydelsen av den gröna sjalen i andra kontexter. Har den exempelvis också i andra länder gett uttryck för en diskurs enligt vilken abortkriminaliseringen ses som ett hot mot social rättvisa eller har den i andra länder gett uttryck för diskurser som utmanat abortkriminalisering på andra sätt?

Slutligen vill jag också uppmärksamma att det i Argentina förkommit sjalar även i andra färger som använts i syfte att markera andra politiska ställningstaganden. Exempelvis började förespråkare av abortkriminaliseringen som svar på det gröna sjalanvändandet använda sig av

ljusblå sjalar med texten "salvemos las dos vidas"- på svenska "vi räddar de båda livet" (Clarín, 2018). Rörelsen "Ni una menos" som demonstrerat mot mäns våld mot kvinnor har använt sig av lila sjalar med texten "Ni una menos", som kan översättas till "Inte en kvinna till" (Roffo, 2019). För att få en mer övergripande förståelse av det argentinska sjalanvändandets politiska implikationer kan vidare forskning analysera och blottlägga den politiska betydelsen som inbegrips också i dessa sjalar.

6 Referenser

- Almila, A. M. (2018). The veil across the globe in politics, everyday life and fashion. I Amalia, A. M. & Inglis, D. (red.). *The Routledge International Handbook to Veils and Veiling Practices*. Taylor and Francis Group, ss. 1-25.
- Argentina.gob.ar. (u.å. a). *Sitios de Memoria*.
<https://www.argentina.gob.ar/derechoshumanos/sitiosdememoria/centrosclandestinos> [2023-05-15].
- Argentina.gob.ar (u.å. b). *Museo Sitio de Memoria ESMA*.
<https://www.argentina.gob.ar/derechoshumanos/museo-sitio-de-memoria-esma>. [2023-05-15].
- Argentina.gob.ar (u.å. c). 24 de marzo: *Día de la memoria por la verdad y justicia*.
<https://www.argentina.gob.ar/educacion/efemerides/24-marzo-memoria> [2023-05-15].
- Argentina.gob.ar. (2021). *A 18 años de la anulación de las leyes de Obediencia Debida y Punto Final*.<https://www.argentina.gob.ar/noticias/18-anos-de-la-anulacion-de-las-leyes-de-obediencia-debida-y-punto-final>. [2023-05-15].
- Argentina.gob.ar. (2022). *Las Madres de Plaza de Mayo cumplieron 45 años de lucha*. [Las Madres de Plaza de Mayo cumplieron 45 años de lucha | Argentina.gob.ar](https://www.argentina.gob.ar/madres-de-plaza-de-mayo) [2023-05-15].
- Badersten, B, (2006). *Normativ metod: att studera det önskvärda*. Studentlitteratur.
- Barros, M. & Quintana, M. M. (2020). El pañuelo como artefacto político: consideraciones sobre sus desplazamientos y disputas por la calle. *Revista Digital de Ciencias Sociales*, 7(12): 175-187.
- BBC (2017). *Qué es el 2x1, el polémico fallo de la Corte Suprema que favorece a exrepresores y que pone de acuerdo a Macri y Kirchner en Argentina*. 10 maj.
<https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-39876510>. [2023-05-15].
- Bergström, G. & Boréus K. (2018). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus K. (red) *Textens mening och makt*. studentlitteratur, ss. 17–45.
- Bergström, G. & Ekström, L. (2018). Tre diskursteoretiska inriktningar. I Bergström, G. & Boréus, K. (red) *Textens mening och makt*. studentlitteratur, ss.253–301.

- Björkvall, A. (2018). Visuell Textanalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (red) Textens mening och makt. studentlitteratur, ss.355–399.
- Brighenti, A, (2007). Visibility: A category for the social sciences. *Current Sociology*, 55(3): 323-342.
- Burr, V. (2015). *Social Constructionism*. Routledge.
- Burton. J (2017). De la Comisión al Socorro: trazos de militancia feminista por el derecho al aborto en Argentina. *Descentrada*, 1(2):1–17.
- Canal Encuentro (2020). Madres Plaza de Mayo. La historia: Las locas de la plaza. [video]. https://www.youtube.com/watch?v=bG_TqviLJss [2023-05-20].
- Canal Encuentro (2021). Madres de Plaza de Mayo. La historia: Las locas de la plaza (1977) [video]. <https://www.youtube.com/watch?v=CyLVffl8Q9c> [2023-05-20].
- Casa Rosada (2004). *PALABRAS DEL PRESIDENTE DE LA NACIÓN, DOCTOR NÉSTOR KIRCHNER, EN EL ACTO DE FIRMA DEL CONVENIO DE LA CREACIÓN DEL MUSEO DE LA MEMORIA Y PARA LA PROMOCIÓN Y DEFENSA DE LOS DERECHOS HUMANOS*. <https://www.casarosada.gob.ar/informacion/archivo/24549-blank-79665064>. [2023-05-15].
- Castro Bugarín, J. (2020). Los argumentos que dividen a verdes y celestes acerca del aborto en Argentina *La vanguardia*. 12 december. <https://www.lavanguardia.com/vida/20201212/6115969/argumentos-dividen-verdes-celestes-acerca-aborto-argentina.html> [2023-05-15].
- Cecchini, D. (2021). A 35 años de la Ley de Punto Final: las explicaciones de Alfonsín, las presiones militares y los radicales que no la votaron. *Infobae*. 23 december. <https://www.infobae.com/sociedad/2021/12/23/a-35-anos-de-la-ley-de-punto-final-las-explicaciones-de-alfonsin-las-presiones-militares-y-los-radicales-que-no-la-votaron/>. [2023-05-15].
- Clarín (2018). *Así nació el pañuelo celeste que identifica a quienes están en contra del aborto legal*. 17 maj. https://www.clarin.com/sociedad/nacio-panuelo-celeste-identifica-aborto-legal_0_Sys4g150f.html [2023-05-15].
- Clarín (2019). *Pañuelazo en el congreso La "marea verde" volvió reclamar por la legalización del aborto*. 19 februari. https://www.clarin.com/sociedad/fotogalerias-panuelazo-marea-verde-legalizacion-aborto_5_gHbd9rltN.html [2023-05-15].

- Clarín (2023). *En fotos: Día Nacional de la Memoria por la Verdad y la Justicia*. 24 mars.
https://www.clarin.com/fotogalerias/dia-nacional-memoria-verdad-justicia-fotos_5_1tDIFjiCr9.html [2023-05-15].
- Daby, M & Mosely, M. W. (2021). Feminist Mobilization and the Abortion Debate in Latin America: Lessons from Argentina. *Politics & Gender*, 18(2): 359 – 393.
- Demetrio, I (2017). *Una Historia de las Madres de Plaza de Mayo*. EDULP.
- Felitti, K & Ramírez Morales, M. (2020). Pañuelos verdes por el aborto legal: historia, significados y circulaciones en argentina y México. *Encartes*, 3(5): 110-145.
- Fiscales.gob.ar. (2023). *Desde 2006 se dictaron 296 sentencias por crímenes de lesa humanidad: son 1115 las personas condenadas y 171 las absueltas*.
<https://www.fiscales.gob.ar/lesa-humanidad/desde-2006-se-dictaron-296-sentencias-por-crimenes-de-lesa-humanidad-son-1115-las-personas-condenadas-y-171-las-absueltas/>. [2023-05-15].
- Infobae (2020). *Miles de personas se sumaron al pañuelazo virtual por el Día de la Memoria, Verdad y Justicia*. 24 mars.
<https://www.infobae.com/coronavirus/2020/03/24/miles-de-personas-se-sumaron-al-panuelazo-virtual-por-el-dia-de-la-memoria-verdad-y-justicia/> [2023-05-15].
- La tinta, R. (2022). La marea verde en Latinoamérica. *La Tinta*. 26 maj.
<https://latinta.com.ar/2022/05/marea-verde-latinoamerica/> [2023-05-15].
- Licata, L. & Mercy, A. (2015). Collective Memory, Social Psychology of. I Wright, J. D. (red.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Andra upplagan. Elsevier, ss. 194-199.
- Linke, U. (2015). Anthropology of collective memory. I Wright, J. D. (red.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Andra upplagan. Elsevier, ss. 181-187
- Miljöpartiet (2022), *Nya krafttag för lagliga aborter i Polen. Alice Bah Kuhnke kommenterar från Warszawa*. <https://newsroom.notified.com/milj246partiet-de-gr246na-i-eu-parlamentet/posts/pressreleases/nya-krafttag-for-lagliga-aborter-i-polen-alic> [2022-11-28].
- Ministerio de Relaciones Exteriores, Argentina (u.å.). *Ayúdanos a encontrarte*.
<https://www.cancilleria.gob.ar/es/encontrarte> [2023-05-15].

- Minorsson, F. (2022). Protesterna i Iran - detta har hänt. [video].
<https://www.svt.se/nyheter/utrikes/protesterna-i-iran-detta-har-hant>. [2022-11-28].
- Muzi, C (2018). La historia del pañuelo verde: cómo surgió el emblema del nuevo feminismo en Argentina. *Infobae* 5 augusti.
<https://www.infobae.com/cultura/2018/08/05/la-historia-del-panuelo-verde-como-surgio-el-emblema-del-nuevo-feminismo-en-argentina/>. [2023-05-15].
- Parque de la Memoria (2018). Entrevista a Madres y Abuelas en Plaza de Mayo 1° de junio de 1978 [video]. <https://www.youtube.com/watch?v=OBIVz3VO09k> [2023-05-20].
- Poster, M. (1982). Foucault and History. *Social Research*, 49(1): 116-142.
- Prado, D. (2020). Aborto en Argentina: 3 claves que explican por qué esta vez sí se aprobó la ley de la interrupción del embarazo. *BBC*. 30 december. [Aborto en Argentina: 3 claves que explican por qué esta vez sí se aprobó la ley de la interrupción del embarazo - BBC News Mundo](#) [2023-05-15].
- Roffo, J. (2019). Llega la quinta marcha de Ni Uuna menos, entre pañuelos violetas y verdes. *Clarín*. 2 juni. https://www.clarin.com/sociedad/llega-quinta-marcha-niunamenos-panuelos-violetas-verdes_0_G63TbLfCh.html [2023-05-15].
- Rose, G. (2016). *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials*. Sage publishers.
- Teorell, J. Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Liber.
- Valladares, C. (2022). Tesis recomendada para su publicación. La indumentaria como voz de protesta. Los pañuelos verdes en la subversión del género, en el marco de la lucha por la legalización del aborto en Argentina (Buenos Aires, 2018-2020). *Cuadernos del Centro de Estudios de Diseño y Comunicación*, 26(161): 145–265.
- Verovšek, P. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm. *Politics groups and identities*, 4(3): 529-543.
- Winther, Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur AB.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2009). Critical discourse analysis: history, agenda, theory and methodology. I Wodak, R. & Meyer, M. (red) *Methods of Critical Discourse Analysis*. SAGE, ss. 2-33.
- Ximena Casas, Por (2021). Lo que la Marea Verde nos ha enseñado a las mujeres latinoamericanas. *The New York Times*. 2 november.

<https://www.nytimes.com/es/2021/11/02/espanol/opinion/aborto-legal-latinoamerica.html> [2023-05-15].

